

Arapçanın Söz Varlığında Renk

Hasan Selim Kiroğlu

Dr. Öğr. Üyesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi (ROR ID: 028k5qw24)

Yabancı Diller Bölümü

Assistant Professor Dr., Ondokuz Mayıs University, School of Foreign Languages

Samsun/Turkey

hasanselimkiroglu@hotmail.com

ORCID: 0000-0003-1846-0729

Colors in Arabic Lexicology

Abstract

Colors are one of the most important phenomena allowing the man to recognize the world and communicate with the beings around it. Color is one of the main arguments shaping our world, allowing us to relate to the environment in which we exist, and mediate in perceiving the environment. It is necessary to review the Arabian history, poetry and literature, not only to understand the Arabian perception or Arabian values, but also the old poems of the society in which the Qur'an was revealed. In addition to colors, images and connotations used in ancient Arabic poetry, it is also worth knowing the characteristics of the phenomenon of color in the Arabic culture. We can read the social codes from the old Arabian Jahiliyya period with the phenomenon of color, and thus understand how it affects the Arabian people and society. We believe that one way to understand the Qur'an, which has influenced the world both in terms of religion and in political context, is to understand the old Arabian poetry. Even when viewed only in this way, we see how important colors can be on people and society. When we think that the old Arabian poetry is a result of the cultural accumulation of ancient Arabian peoples, it is understood that the legacy they carry to future generations acts as a bridge.

It should be seen that, just as the life format offered by the desert, which is indispensable to the ancient new Arabian peoples, had an effect on the mind, memory and perception of those who live on it, the colors might have such an effect on this life format as well. If it is seen that the means that is called "language" in human life is essential to communication, the same things must be considered for colors. The language is essential for communication, and so is the color. It is known that the means which is called "language" is not only a grammatical series but a mystery turning around the mind, letters and words. Then it turns into a ghost coming out of the mouth and turning into magical expressions, sometimes in the form of a tool that can lead to peace and sometimes war. No doubt, colors are a magical power in the mystery of language. Language and color are like two twins almost intertwined. We must not think colors mute, and language without color phenomenon.

The most important message of the Qur'an, which affected Arabs in specific terms and the entire humanity in general, is conveyed in language. They even have special readers for this. When lan-

İntihal Taraması/Plagiarism Detection: Bu makale intihal taramasından geçirildi/This paper was checked for plagiarism

Gelis/Received: 05 Temmuz/July 2020 | **Kabul/Accepted:** 09 Eylül/September 2020 | **Yayın/Published:** 20 Eylül/September 2020

Atıf/Cite as: Hasan Selim Kiroğlu, "Arapçanın Söz Varlığında Renk = Colors in Arabic Lexicology", *Eskiyeni* 41 (Eylül/September 2020), 757-774. <https://doi.org/10.37697/eskiyeni.764352>

Copyright © Anadolu İlahiyat Akademisi/Anatolian Theological Academy, 06050, Ankara, Turkey | www.anilakademi.com

CC BY-NC 4.0 | This paper is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial License

guage conveys a message to humanity, it also reveals the coding in the conceptual world of linguistic owners, one of which is the color phenomenon. One of these codes is the color phenomenon. Colors have the potential to create a magical and spiritual effect in them. Based on this, it is useful to examine the cultural structure and the language of a society, and to deal with the concepts related to the color world of that specific society. The cultural codes carrying the past to the future also include the symbolic structures of colors. In Arabian society, it is known that colors include social, religious and philosophical meanings when they describe expressions of time. When the fact that the Qur'an, which was revealed to be understood by a large human population was expressed in the Arabic language, it is seen that the colors in the Arabian society structure are used to express the feelings like sadness, joy, sincerity, charity, which is a means of purpose and agreement in the cultural structure. Because traditional acceptances are at the heart of many of our habits about colors today, it is necessary to argue that it is not right to pass this aspect of the Arabian people. Considering the fact that there are traditional acceptances make up many of our habits regarding colors, it must be argued that this aspect of Arabian people must not be underestimated. These traditions once again demonstrate the value of the information needed to learn when we connect the old to the new. When the language and culture relationship is examined, we also need to consider the color from the cultural codes. In this respect, our article will focus on the cultural codes of language, the perceptions of color of Arabian society from history to our present day, and the political, social, material and spiritual meanings gained by colors in Arabian-Islamic culture.

Keywords

Arabic, Word, Existence, Color, Culture

Araanın Sz Varlığında Renk

z

Renkler, insanın dnyayı tanınmasını ve evresindeki varlıklarla iletişime gemesini sağlayan en önemli olgulardandır. İnsanın var olduğu ortam ile ilişki kurmasını sağlayan, vresini algılamaya aracılık eden, varlık dünyamızı şekillendiren temel argümanlardan biri de renktir. Yalnızca Araç algısını ya da Araçlara ait değerleri anlamak için değil Kur'an'ın indiği toplumun eski şiirlerinden başlamak üzere Araç tarihini, şiirini, edebiyatını da bu bakımdan gözden geçirmek gerekir. Eski Araç şiirinde kullanılan renk, imge ve çağrışımların yanı sıra Araç kültüründe renk olgusuna ait özellikleri bilmekte fayda vardır. Eski Araç Cahiliye dönemine ait toplumsal kodlamaları renk olgusu üzerinden okuyup Araç insanı ve toplumunu nasıl etkilediğini anlayabiliriz. Dünyayı gerek din ve gerek siyasi bağlamda etkilemiş olan Kur'an-ı Kerim'i anlamamanın bir yolunun da eski Araç şiirini anlamaktan geçtiğini düşünmekteyiz. Sadece bu yönden bakıldığında bile renklerin insan ve toplum üzerinde ne kadar önemli bir etkisi olabileceğini görmekteyiz. Eski Araç şiirinin eski Araç halklarının kültürel birikimlerinin bir sonucu olduğunu düşünecek olursak, gelecek nesillere taşıdıkları bu mirasın bir köprü vazifesi gördüğü anlaşılmaktadır.

Eski yeni Araç halklarının vazgeçilmezi olan ln sunduğu yaşam formatı, üzerinde yaşayanların zihin, bellek ve algısı üzerinde nasıl bir etki bırakmışsa renklerin de bu yaşam formatında böyle bir etkisinin olabileceği görülmelidir. İnsan yaşamında dil denilen aracın iletişim için ne kadar elzem bir şey olduğu görülürse, bir o kadar da renkler için aynı şeylerin düşünülmesi gerekmektedir. İletişim için dil ne kadar elzem ise renkte bir o kadar önem arz etmektedir. Dil denilen aracın sadece gramatik bir dizge olmadığı, harf ve kelimelerin zihin, bellekte dönüp dolaşan bir gizem olduğu bilinmektedir. Sonra ağızdan çıkıp büyülü ifadelere dönüşen bir hayalet şekline dönüşmekte, bazen barışa bazen de savaşa neden olabilecek bir araç olabilmektedir. Dil gizeminin içinde renklerin

büyüklü bir gücün olduğu şüphesizdir. Dil ve renk adeta içiçe geçmiş iki ikiz gibidir. Renkleri dilsiz, dili renk olgusu olmaksızın düşünmemek gerekir.

Özelde Arapları genelde insanlığı etkileyen Kur'an-ı Kerim'in en önemli mesajı dil ile aktarılmaktadır. Hatta bunun için özel okuyucuları bulunmaktadır. Dil insanlığa mesaj verirken dil sahiplerinin kavramsal dünyasında bulunan kodlamaları ortaya koymaktadır. Bu kodlamaların biri de renk olgusudur. Nitekim renkler, bünyesinde, sihirli ve ruhani bir etki oluşturma potansiyelini de bulundurmaktadır. Buradan hareketle bir toplumun kültür yapısı ve dilinin incelenmesi yapılırken o toplumun renk dünyası ile ilgili kavramların da ele alınmasında fayda vardır. Geçmiş geleceğe taşıyan kültürel kodlar arasında renklere ait simgesel yapının da ele alınması gerekir. Arap toplumunda renkler genellikle zaman ile ilgili ifadeleri anlatırken, sosyal, dinî ve fikrî anlamları da kapsadığı bilinmektedir. Büyük bir insan kitlesi tarafından anlaşılacak için incelenen Kur'an'ın da Arap dili ile ifade edildiği düşünülürse, Arap toplum yapısında bulunan renklerin, kültür yapısı içinde bir amacı ve anlaşma aracı olduğu üzüntü, neşe, içtenlik, hayır ve hayırsızlık gibi duyguları ifade etmede kullanıldığı görülmektedir. Bugün renklerle ilgili birçok alışkanlığımızın temelinde geleneksel kabul-lerin bulunduğu da dikkate alınacak olursa, Arap insanının bu yönünü es geçmenin doğru olmadığını söylemek lazım. Bu gelenekler eskiyi yeniye bağlarken öğrenmemiz gereken bilgilerin kıymetini bir kez daha ortaya koymaktadır. Dil kültür ilişkisi incelenirken kültür kodlarından rengi de hesaba katmamız gerekmektedir. Bu çerçevede makalemizde dilin kültürel kodlarla ilgilisi, tarihten günümüze Arapların renk algıları ve Arap-İslam kültüründe renklerin kazandığı siyasi, toplumsal, maddi ve manevi anlamlar üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler

Arapça, Söz, Varlık, Renk, Kültür

1. Renk Kavramının Tahli

Türkçede kullanılan Farsça kökenli renk kelimesinin Arapça karşılığı 'لون' (levn) dir. Çoğulu "ألوان", "تلوين" şeklinde tamlama olarak da gelmektedir.¹ Arapçada renk isimleri genellikle eril olarak 'أَفْعَلٌ', dişil olarak ise 'فُعْلَةٌ' vezinlerinde gelmektedir. Bunun dışında 'فُعَيْلٌ' gibi yaklaşık 15 kadar vezin daha bulunmaktadır.²

Renk, bir ışık frekansının belli bir orandaki yoğunlaşmasının sonucunda ortaya çıkan nitelik olarak³ anlatılırken bir şeyi diğerinden ayıran şey için de kullanılmıştır.⁴ Ayrıca ışığın kendi öz yapısına ve cisimlerin yayılma şekline bağlı olarak göz üzerinde yaptığı etkiye de renk denmiştir.⁵

Anatomik açıdan değerlendirildiğinde bir cisimden yansıyan ışınların, gözümüzün içindeki retina tabakasında koni hücrelerini uyarması, renk olarak algılanmıştır. Renk türleri, ışığın yansınmasıyla ortaya çıkmaktadır. Cisimler, üzerlerine düşen ışığı yansıtıklarında onları görür ve renginin ne olduğunu söyleyebiliriz. Bunun sonucunda ışık yoksa

¹ Halil b. Ahmed el-Ferâhidî, *Kitâbu'l-'Ayn*, thk. Abdulhamîd Hendâvî (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2003), 4/111.

² Soner Gündüzöz, "Renk", *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: İSAM Yayınları, 2007), 34/571.

³ Rana Nuhoğlu, *Rengin Tüketici Satışında Davranışlara Etkisi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006), 17.

⁴ İbn Manzur, *Lisânu'l-'Arab* (Beyrut: Dâru's-Sadr, tzs.) 8/393.

⁵ Sefa Kılıçoğlu v.dğr., "Renk", *Meydan Larousse, Büyük Lügat ve Ansiklopedi* (İstanbul: Sabah Gazetesi, 1992) 16/486.

renk de yoktur gibi bir anlam ortaya çıkmaktadır. Cisimlerin kendilerini aydınlatan ışığa göre renk değiştirdiğini ilk fark eden kişinin 'Epikuros' olduğu söylenmiştir. Yaptığı deneylerle, güneşte yedi renk saptayan ve renk teorisini ilk kez gündeme getiren kişi ise 'Newton' olmuştur.⁶ Newton, temel renkleri turuncu, yeşil, kırmızı, sarı, mor ve mavi şeklinde ortaya koymuştur. Bunu da ispatlamak için güneş ışığı demetini, üçgen kesitli cam prizmasından geçirip bir ekranın üzerine düşürerek gökkuşağının bütün renklerini elde etmiştir. Oluşan bu renkli ışık demetini de ikinci bir prizmadan geçirmiş ve yeniden beyaz ışık elde etmiştir. Sonuçta beyaz ışığın değişik renklerdeki ışıkların karışımı olduğunu ispatlamaya çalışmıştır.⁷ Bir de Goethe, (1749-1832) yazar ve bilim adamı sıfatıyla renklerle ilgili 1400 sayfadan oluşan "Theory of Colors" adıyla bir kitap yazıncaya kadar⁸ hiç kimse Newton'un ışık ve renklerle ilgili görüşlerini sorgulayıp tartışmamıştır.

2. Renkler ve İnsan Psikolojisi

Günümüzde renklerin insan psikolojisini önemli ölçüde etkilediği bilimsel verilerle ortaya konulmuştur. Kanada'da bir okulda yapılan deneyde sınıfların daha güzel aydınlatılması ve renklendirilmesiyle bazı öğrencilerin başarılarının yükseldiği ve bu öğrencilerin daha kolay disipline edildikleri gözlenmiştir. Renk bilimciler göre, insan gözünün ışık ve rengi algılayan ağ tabakasındaki görme sinirleri aracılığıyla bu ışığı beyne ilettikten sonra beyinde nasıl fizyolojik etkiler bıraktığı henüz izah edilememiştir.⁹

Seybert'e göre, güç ve kuvvetin simgesi olan kırmızı rengi, metabolizmayı harekete geçiren ve kan basıncını artıran bir özellik taşıırken turuncu rengi ise zihinsel aktiviteyi artırıyor ve mutluluk, yaratıcılık, kararlılık, başarı ve cesaretin simgesi olarak görülüyor. Sarı rengi neşe, mutluluk ve tazeliği diri tutuyor; yeşil rengi gelişim, tazelik, armoni, verimlilik ve kazancı simgeleyip anımsatıyor. Sarı ve yeşil renkleri kimi zaman da kıskançlık, hırs ve düşmanlık gibi hisleri uyandırıyor.¹⁰

Martin Lings, "her rengin geniş bir anlam bileşimi olduğunu hep akılda tutmalıyız" derken,¹¹ Kutadgu Bilig'de Ögdülmüş, Odgurmuş'a dört tür kişiliğin bulunduğunu ve bunların renklerle ifade edilmesi gerektiğini şu sözle ortaya koyuyor: "Ben senin tabiatını izah edeyim; bu ya kızıl, sarı, ak ya da kara olur."¹²

Bir araştırma, en çok 'mavi' rengin sevildiğini, peşinden 'kırmızı' ve 'yeşil'in geldiğini ortaya çıkarmıştır. Yine bu çalışmada erkeklerin 'yeşil, turuncu, deniz mavisi ve koyu mor' renklerini; kadınların 'açık mavi, firuze yeşili, pembe' gibi açık uçuk renkleri,

⁶ Cemal Süreya v.dğr., "Renk", *Büyük Ansiklopedi* (İstanbul: Milliyet Gazetesi, 1990), 12/4673.

⁷ Süreya v.dğr., "Renk", *Büyük Ansiklopedi*, 12/4674.

⁸ Johann Wolfgang von Goethe, *Goethe's Theory of Colours*, ed. Charles Lock Eastlake (London: 1840), 17.

⁹ İkrmettin Karaman, *Renklerin Dili ve Kültürümüzdeki Etkileri* (Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1996), 62.

¹⁰ Per, *Resim-İş Öğretmenliği*, 98.

¹¹ Martin Lings, *Simge ve Kökenörnek Oluşum Anlamı Üzerine*. çev. Süleyman Sahra (Ankara: Hece Yayınları, 2003), 46.

¹² Seyfi Karabaş, *Dede Korkut'ta Renkler* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1996), 35.

çocukların ise ‘kırmızı, mavi, yeşil, turuncu ve sarı’ gibi canlı renkleri beğendikleri ortaya konmuştur.¹³ Bugün feminist grupların simgesi olan mor rengin, bir zamanlar Romalı seçkinlerin rengi olduğu gözden kaçmamaktadır.¹⁴

Renklerin, toplum yaşamında insanlar için farklılık ya da benzerliklerin ortak değeri gibi algılandığı söylenmiştir. Bu kapsamda renklerin, Osmanlı Devleti’nde insanların inanç ve ulusal farklılıklarının ayırt edilmesi için kullanıldığını görmekteyiz. Yine Osmanlılarda Müslüman tebaanın ayakkabılarının sarı, Ermenilerin kırmızı, Yahudilerin mavi olarak belirlenmesi bu kapsamda değerlendirilmeli. Padişah III. Selim zamanında zimmilerin evlerinin siyaha boyanması, Müslümanlara ise boya kullanmamaları şeklinde telkin yapılması bu konunun tarihteki uygulamalarına örnek olarak gösterilebilir.¹⁵

Açık ve kapalı renklerin insanlarda ne tür bir algı oluşturduğuna dair şöyle bir araştırma örneği de verilebilir: Amerika’nın Cansas Üniversitesi Sanat Müzesinde bir halının altı, elektronik bir sistemle donatılarak duvar rengi kahverengi ve beyaz olarak değişebilir şekilde tasarlanır. Arka fonda beyaz renk kullanıldığında; insanların müzede daha yavaş hareket ettikleri ve daha fazla mekân dolaştıkları gözlenmiştir. Arka fon kahverengiye döndüğünde ise, insanların müzede daha hızlı hareket edip, daha az alanda dolaştıkları ve müzeyi daha kısa sürede terk ettikleri izlenmiştir. Bu araştırmanın sonuçları dikkate alındığı için dünyada fast food lokantalarının tümünün sandalye ve masaları ‘kahverengi’, duvar boyaları ise ‘kahverengi, şampanya ve pembe’ şeklinde tasarlanmıştır.¹⁶ Sigmund Freud maviyi sakin bir okyanusa benzetmekte, Faber Birren ise mavinin tansiyonu düşürdüğünü iddia etmektedir.¹⁷ Diğer bir teoriye göre mavinin sakinleştirici özelliğe sahip olduğu, Batı’da mavinin bu özelliğinden dolayı köprü korkuluklarının bu renge boyandığı ve bu uygulama ile intihar vakalarının azaltılmasının hedeflendiği söylenmiştir.¹⁸ Batıda büyük otellerin mutfak duvarlarının, aşçıların yaratıcılığını artırmak amacıyla, yeşile boyandığı; hastahane logo ve iç dizaynlarında yeşilin tercih edildiği; yeşil rengin tabiatı hatırlatan rahatlatıcı ve sakinleştirici yönünün olduğu; yeşil alanların insanlarda daha az mide ağrısı oluşturduğu, sükunet ve uyumu simgelediği ifade edilmiştir.¹⁹

3. Arap Dili ve İslam Kültüründe Renk Olgusu

Arapçada ‘أسود’ (siyah) renk, bütün renklerin anası kabul edilmiştir. Bu sebeple ‘أسود’ (siyah) kelimesinin ‘عَفْدِي’ (efendi) kelimesiyle aynı kökten türemiş olduğu kanaati hâkimdir. Bu kanaatin, Arap toplumunun çöl hayatına egemen olan siyah renkten kaynaklandığı

¹³ Özlem Erbaş, *Sanat Eğitiminde Renk ve Renk Öğretim Yöntemleri* (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanatta Yeterlilik Tezi, 1996), 73.

¹⁴ Sennur Sezer, *Renklerin ve Simgelerin Gücü* (İstanbul: Evrensel Kültür Yayınları, 1999), 30.

¹⁵ Abdullah Saydam, *Osmanlı Medeniyeti Tarihi* (Trabzon: Derya Kitabevi, 1999), 194-195.

¹⁶ Nuhoğlu, *Renğin Tüketici Satışında Davranışlara Etkisi*, 68.

¹⁷ Mehmet Çağan, *Sizin Renkleriniz* (İstanbul: Bir Harf Yayınları, 2005), 49.

¹⁸ Soygüder, “Renk ve Algı Psikolojisi”, 4.

¹⁹ Oğuz Saygun, *Renklerle İnsanları Tanıma Kılavuzu* (İstanbul: Hayat Yayınları, 2008), 24.

zannedilmektedir.²⁰ Arapçada ‘أسود’ ‘siyah’ rengin anlamının genellikle kötü şeyler için kullanıldığı; yılan, geceye siyah dendiği, hatta akrep ve yılan ikilisine birlikte (أسودَيْن) yani iki siyah dendiği görülmektedir.²¹ Bunların yanı sıra siyahın toprak, güç, kuvvet bazen de gam, yas ve alt tabaka anlamlarına geldiği anlaşılmaktadır.²²

Araplarda ‘أزرق’ (mavi) renkli taşların veya firuzenin, kanın akışını yavaşlattığı, nazar boncuklarının mavi olmasına sebep teşkil ettiği, edebiyatta suların mavi olarak tasvir edilip, ayrıca zorlu düşmana ‘mavi düşman’ dendiği, özellikle de Romalıların böyle anıldığı ifade edilmiştir.²³

Kur’an-ı Kerim’de haşr (diriliş) sırasında günahkârların gözlerinin alacağı rengin ‘رُزْقًا’²⁴ (mavi) kelimesi ile ifade edildiği, böylece günahkârların yaşayacakları dehşet hâlinin mavi ile sembolize edildiği görülmektedir.

Kırmızı rengin adının ise temelde kırmızı adlı bir böcekten çıkarılan al renkli boyaya dayandığı, kırmızı sözünün Türkçeye de Arapçadan geçmiş olduğu bilinmektedir.²⁵

4. Eski Arap Şiirinde Renkler

Cahiliye şiirlerine doğada bulunan varlık ve çiçeklerin adları verilerek üstü örtük bir renk anlatımı oluşturulmuştur. Ot ve çiçekler arasında koşan bir hayvanın ayağının kına yeşiline boyandığı söylenmiştir.²⁶

‘أسود’ (Siyah/Kara) renginin, cahiliye şiirinde kabir ve ölümü; karga ve uğursuzluğu sembolize ettiği,²⁷ Antera b. eş-Şeddâd şiirinde ise onun içsel öfkesini yansıttığı şu dizelele aktarılmaktadır:

أُرِيهِ بِفَعْلِي أَنَّهُ أَكْذَبُ النَّاسِ وَمَنْ قَالَ إِنِّي أَسْوَدٌ لِيُعَيِّنِي
بِقَلْبٍ شَدِيدِ الْبَأْسِ كَالْجَيْلِ الرَّاسِي فَلَوْ لَأَخَّ لِي شَخْصُ الْحَمَامِ لِقَتْنَتِهِ

Anlamı:

Kim beni kinamak için benim kapkara olduğumu iddia ederse,
Eylemimle kendisinin insanların en yalancısı olduğunu gösteririm.
Şayet bana sıcakkanlı biriymiş gibi gelirse,
Ona yüce bir dağ gibi cesur yüreğimin olduğunu öğretirim.

²⁰ İbn Cinnî, *el-Hasâis* (Beyrut: Dâru’l-Hüda, tsz.) 3/63.

²¹ Ebû Dâvûd es-Sicistânî, *Süneni Ebî Dâvûd*, thk, Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd (Beyrût: el-Mektebet’ul’Asriyye), 1/39 (No.155)

²² Salim Küçük, “Eski Türk Kültüründe Renk Kavramı”, *Bilig (Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi)*, 54 (Ankara, 2010), 199.

²³ Gündüzöz, “Renk”, 571.

²⁴ Tâhâ 20/102.

²⁵ Erman Artun, *Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı* (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2005), 266.

²⁶ Soner Gündüzöz, “Kur’an’da Renklerin Büyülü Gücü (Semiotik bir inceleme)”, *EKEV Dergisi*, 16 (Ankara 2003), 75.

²⁷ Emel Muhammed Abdulkadir Ebû Avn, *el-Levn ve Ab’âduhu fiş-şiri’l-Câhilî* (Nablus:Necâh el-Vatanî Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2003), 33.

²⁸ El-Hatîb et-Tebrizî, *Şerhu Dîvânî Antera* (Beyrut: Dâru’l-Kitâbi’l-Arabî, 1992), 88.

'ahmer' (Kırmızı) rengi cahiliye şiirinde gençlik dinamizmini, kanı, özgürlüğün simgesi olan dişi deveyi, ateş ve güneşi ifade etmektedir.²⁹ Kur'an-ı Kerim'de ise 'kırmızı' rengin dağlardaki yolları nitelediği,³⁰ bir başka yerde ise kızarmış yağ gibi gül rengi³¹ benzetmesine konu olduğu görülmektedir. Ebû Nuvas kırmızı renk hakkında şöyle bir şiir söylemiştir:

حَبَسْتِ لِي الْخَاتَمَ مَيِّ، وَقَدْ سَلَبْتِي إِيَّاهُ مُدَّ أَشْهَرِ
فَأَرْسَلْتُ فِيهِ، فَعَالَطْتُهَا بِخَاتَمٍ مِنْ فِضَّةٍ أَخْضَرَ
قَالَتْ: لَقَدْ كَانَ لَنَا خَاتَمٌ أَحْمَرٌ يَهْدِيهِ إِلَيْنَا سَرِيٌّ³²

Anlamı:

Benden aldığın yüzüğü tuttun, onu aylarca bana göstermedin.

Onu, içinde gönderdiğim, yeşil gümüşten bir yüzükle kandırdığım.

Hani bize gizlice gönderdiğin kırmızı yüzüğümüz vardı ya, dedi.

'Zurq' (Mavi) rengi, cahiliye şiirinde belki de en az kullanılan renklerden biridir.

Hayvan ve özellikle av hayvanları ya da yabânîler için kullanılmıştır. Antera b. eş-Şeddâd bir şiirinde şöyle der:

وَالْعُؤْلُ بَيْنَ يَدَيَّ يَخْفَى تَارَةً وَيَعُودُ يَنْظُرُ مِثْلَ ضَوْءِ الْمِشْعَلِ
بِنَوَاطِرِ زُرْقٍ وَوَجْهِهِ أَسْوَدٌ وَأَظْفَارُ يَشْمُهُنَّ حَدَّ الْمِنْجَلِ³³

Anlamı:

Önümdeki hortlak bazen saklanır, bazen döner görünür meşalenin ışığı gibi.

Mavi göz ve siyah bir yüzle, tırnakları tırpanın ucuna benzer.

'ayis' (Beyaz) rengi, saflık, temizlik, iyilik ve güzelliğin rengi olarak bilinir. Klasik

Arapçada hayatı simgelemekte, bu nedenle su ve ekmeğe 'ayis' (iki beyaz) denilmektedir.³⁴ Ayrıca Araplar ruh temizliğini beyaz olarak da ifade etmişlerdir.³⁵ İmruu'l-Kays bir şiirinde şöyle seslenir:

مُهْفَهْفَةٌ بِيضَاءٍ غَيْرُ مِفَاضَةٍ تَرَانِيهَا مَصْفُولَةٌ كَالسَّجْنَجَلِ
كَيْكُرِ الْمُقَانَاةِ الْبِيضِ بِصُفْرَةٍ غَدَاها نَمِيرُ الْمَاءِ غَيْرِ الْمُحَلَّلِ³⁶

Anlamı:

O ince belli beyaz tenlidir; iri ve sarkık karınlı değil, gerdanı ise ayna gibi parlaktı.

Beyaz tenli bakire kız gibi, el değmemiş lezzetli suların aktığı sarılığa benzemekte.

'axضر' (Yeşil) rengi, tabiatın en baskın rengi olarak Kur'an-ı Kerim'de bitki³⁷, ağaç³⁸,

²⁹ Beşir Çelik, *Kur'an-ı Kerim'deki Renkler ve Renk İfade eden Kelimelerin Tahlili* (Şanlıurfa:Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 3.

³⁰ el-Fâtır 35/27.

³¹ er-Rahmân 55/37.

³² Ebû Nuvâs, *Dîvânu Ebî Nuvâs bi Rivâyeti es-Sûlî*, thk. Behçet Abdulğaffar el-Hadîsî (Abu Dabi: Darü'l-Kütübi'l-Vataniyye Hey'etu Abu Dabi li's-Sekafe ve't-Tûras, 2010), 53.

³³ El-Hatîb et-Tebrizî, *Şerhu Dîvâni Antera* (Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1992), 137.

³⁴ Gündüzöz, "Renk", 34/571.

³⁵ Gündüzöz, "Renk", 34/571.

³⁶ Abdurrahmân el-Mustavî, *Dîvânu İmruu'l-Kays* (Beyrut: Dâru'l-Maarif, 2012), 40-41.

³⁷ el-En'âm 6/99.

³⁸ Yâsîn 36/80.

başak³⁹, yeryüzü⁴⁰, yastık⁴¹, ipek elbise⁴² gibi kelimelerin sıfatı olarak kullanılmıştır. Cahiliye şiirinde canı korumayı, yenilemeyi, gelişmeyi ve üretimi ifade etmiştir. Nabiğa ez-Zübyani yeşil hakkında şu dizeleri dile getirir:

يَصُونُونَ أَجْسَادًا، قَدِيمًا نَعِيمًا بِخَالِصَةِ الْأُرْدَانِ، حُضِرِ الْمَنَاكِبِ⁴³

Anlamı:

Vücutlarını yeşil omuzlu saf beyaz elbiselerle (kral elbisesi) korurlar.

‘اصفر’ (Sarı) rengi, Kur’an-ı Kerîm’de inek⁴⁴, deve, urgan⁴⁵, bulut ve ekin⁴⁶, kelimele-riyle ilişkili olarak geçmektedir. Cahiliye şiirinin insan psikolojisindeki derin ilişkileri anlatmasına örnek bir Ebû Nuvâs şiirinde şu dizeler dikkat çekiyor:

صفراء لا تنزل الأحران ساحتها لو مسها حجز مسته سراء⁴⁷

Anlamı:

Sarı (içki) meydana gelen tasaları dindirmez, ona hayat taşı değse de mutlu olur.

5. Kur’an-ı Kerîm’de Renk/Boya Terimleri

Kur’an’da ‘لون’ (renk) ifadesi genellikle ‘اختلاف’ (farklılık) ya da ‘مختلف’ (farklı olan) kelimeleriyle birlikte kullanılmıştır.⁴⁸ ‘لون’ (renk) kelimesi, çoğulu ‘الوان’ (renkler) şekli ile beraber yedi âyette dokuz kere geçmektedir.⁴⁹

Âyet:

“وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافُ اللَّسَانِ وَالْوَالِدَاتِ...”

Meâl: “Göklerin ve yerin yaratılması ile dil ve renklerinizin ayrı (farklı ve değişik) olması, onun âyetlerindedir...”⁵⁰

Yine Kur’an’da ‘renk’ ifadesi ile ‘صبغة’ (boya) kelimesi 2 yerde geçmektedir. ‘Sıbg’ (صبغ/صبغة) kelimesi, kendisiyle boyanan ve elbiseye renk veren madde anlamlarına gelmektedir.⁵¹ Çoğulu ‘أصبغ/أصبغ’ şeklindedir. Ayrıca ‘Sabğ’ kelimesi Araplarda, değiştirilme, hâlden hâle girme, renkten renge girme anlamlarında da kullanılmaktadır.⁵²

Bakara sûresi;

“صِبْغَةَ اللَّهِ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ صِبْغَةً وَنَحْنُ لَهُ عَابِدُونَ”

³⁹ Yûsuf 12/43.

⁴⁰ el-Hacc 22/63.

⁴¹ er-Rahmân 55/76.

⁴² el-Kehf 18/31; el-İnsan 76/21.

⁴³ en-Nâbîga ez-Zübyânî, *Dîvân*. thk. Ömer Fârûk et-Tabba’ (Beyrut: Dâru’l-Kalem, tsz.), 21.

⁴⁴ el-Bakara 2/69.

⁴⁵ el-Mürselât 77/33.

⁴⁶ er-Rûm 30/51; ez-Zümer 30/21; el-Hadîd 57/20.

⁴⁷ Ebû Nuvâs, *Dîvân* (Beyrut: Dâru’r-Râtib el-Camia, 2008), 34.

⁴⁸ Çelik, *Kur’an-ı Kerîm’deki Renkler*, 15.

⁴⁹ Çağan, *Sizin Renkleriniz*, 46-47; el-Bakara 2/69; en-Nahl 16/13; er-Rûm 30/22; el-Fâtır 35/27-28; ez-Zümer 39/21.

⁵⁰ er-Rûm 30/22.

⁵¹ Et-Tâhir Ahmed ez-Zâvî, *Muhtârû’s-Sihâh*, Dâru’l-‘Arabiyye li’l-Kütüb, Tunus, ص 349, md., 349.

⁵² İbn Manzûr, *Lisânul-Arab*, Dâr’ul-Me’ârif, Kahire, ص 2395, md., s.2395.

Meâl: “Allah’ın boyası (ile boyan). Allah’ın boyasından daha güzel boyası olan kimdir? Biz ancak ona kulluk ederiz.”⁵³

Bu âyette ‘صبغة’ (boya) kelimesi Allah lafzına izafe edilerek ‘صبغة الله’ şeklinde tamlama olarak kullanılmış olup hakkında müfessirler birçok yorumda bulunmuşlardır. Bu yorumlardan birinde, sığa bir şeyi herhangi bir renge boyamak anlamında kullanılmış, ‘sabğ’ kökünden türemiş olan bu terkipte istiare yapılmıştır. Bu ifade ile de dine ‘boya’ ismi verildiği anlaşılmıştır. Boyanın rengi nasıl elbisede görülyorsa dinin almeti de mü’minin üzerinde öylece görülür denmiştir.⁵⁴ ‘Sığa’ kelimesi boyanma suretiyle edilen renk anlamı içerdiğinde bu anlamda sözü edilen âyette iman, Allah’ın bize kazandırdığı bir renk olarak düşünülmüştür. Bu ise en güzel boyadır. Bu boyanın, dinin yaşantıya müdahil olmama esasına dayalı Yahudilik ve Hıristiyanlık boyalarına benzemediği vurgulanmıştır.⁵⁵

İmâm-ı Kurtûbî’nin bu sözle ilgili yorumu da şöyledir: Yüce Allah ‘صبغة الله’ (Allah’ın boyası) terkipli ile mecazen “Allah’ın dini İslam’ı kastetmiş, mecaz ve istiare yolunu kullanarak dindar olmayı, dindarlığı” ifade etmiştir.⁵⁶

6. Kur’an-ı Kerîm’de Geçen Renkler

Kur’an-ı Kerîm’de ‘siyah’ ifadesi ‘سود، مُسَوَّدَة، أَسْوَدُ’ kelimeleriyle ifade edilmiştir. Bunların dışında ‘جبل، ظلمات، جبل’ gibi kelimeler de siyahı (karanlığı) ifade etmek için mecazen kullanılmış olup Kur’an-ı Kerîm’de 6 yerde geçmektedir. Bu örnekler şunlardır:

“...وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ...”⁵⁷

Meâl: “... Tanyeri ağarıp siyah iplik beyaz iplikten ayırt edilinceye kadar yiyiniz, içiniz.”⁵⁷

“يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ فَأَمَّا الَّذِينَ اسْوَدَّتْ وُجُوهُهُمْ”

Meâl: “O gün kimi yüzler ağarır, kimi yüzler kararır. O gün yüzleri kararanlara gelince...”⁵⁸

“وَأَمَّا الَّذِينَ ابْيَضَّتْ وُجُوهُهُمْ فَفِي رَحْمَةِ اللَّهِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ”

Meâl: “Yüzleri ağaranlara gelince, onlar Allah’ın rahmeti içindedirler, onlar orada ebedî kalacaklardır.”⁵⁹

“وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُم بِالْأُنثَىٰ ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ”

Meâl: “Onlardan birine kız çocuğu olduğu müjdesi verildiğinde, üzüntüden yüzü simsiyah kesilir.”⁶⁰

⁵³ el-Bakara 2/138.

⁵⁴ Ebussud Efendi, *İrşadu'l-Akli's Selim ilâ Mezâyâ Kitâbi'l-Kerîm* (İstanbul: Boğaziçi Yay., 2006), I, 270; Es-Sabuni, Muhammed Ali, *Safvetü't-Tefasir* (İstanbul: Yeni Şafak Gzt., Ensar Neşriyat, 1995), I, 181.

⁵⁵ Tabatabai, Muhammed Hüseyin, *El-Mîzân Fî Tefsîr-il Kur'ân*, trc.Vahdettin İnce (İstanbul:Kevser Yayınevi, 1994) I, 482.

⁵⁶ Kurtûbî, Muhammed b. Ahmed, *el-Câmi' li'Ahkâm-i'l-Kur'âni (Tefsîru'l-Kurtûbî)*, thk. Ahmed el-Berdûnî - İbrâhîm Atfîş (Kahire: Dâru'l-Kütûbi'l-Misriyye, 1964), 2/144.

⁵⁷ el-Bakara 2/187.

⁵⁸ Âl-i İmrân 3/106.

⁵⁹ Âl-i İmrân 3/106.

⁶⁰ en-Nahl 16/58.

“وَمِنَ النَّاسِ وَالْأَنْعَامِ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ كَذَلِكَ”

“Yine böyle değişik renkte insanlar, hayvanlar ve davarlar yarattık.”⁶¹

“وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ تَرَى الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَى اللَّهِ وُجُوهُهُم مُّسْوَدَّةٌ”

Meâl: “Allah’a karşı yalan uyduranların yüzlerinin kapkara olduğunu görürsün.”⁶²

“وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُمْ بِمَا صَرَبَ لِلرَّحْمَنِ مَثَلًا ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ”

Meâl: “Fakat Rahman olan Allah’a isnat ettiği kız evlat kendilerinden birine müjdelence, o kimsenin yüzü siyah kesilir, öfkesinden yutkunup durur.”⁶³

Görüldüğü üzere ‘siyah’ kelimesi âyetlerde; küfür, azap, öfke, matem ve hüznü temsil olarak kullanılmış olup, ‘beyaz’ renk “بيضٌ، بياض، أبيض” kelimeleriyle ifade edilmiştir. ‘Beyaz’ renk türevleriyle beraber Kur’an’da 12 yerde geçmektedir. Bunların bir kısmı yukarıda aktarılmıştır. Diğerleri ise şöyledir:

“وَنَزَعَ يَدَهُ فَإِذَا هِيَ بَيْضَاءُ لِلنَّاطِرِينَ”

Meâl: “Ve elini yeninin altından çıkardı, bakanlar onun ak bir parıltı saçtığını gördüler.”⁶⁴

“وَتَوَلَّى عَظْمَهُمْ وَقَالَ يَا أَسْفَىٰ عَلَىٰ يَاسُفَ وَابْتِصَمَتْ عَيْنَاهُ مِنَ الْحُزْنِ فَهُوَ كَظِيمٌ”

Meâl: “(Hz. Yakup, yüzünü diğer yöne çevirerek) “Vah Yusufum vah!” diye inlemiş. Gözleri hüzünden ağarmış, buna karşın acısını içine gömerek belli etmemiştir.”⁶⁵

“وَاضْمُمُ يَدَكَ إِلَىٰ جَنَاحِكَ تَخْرُجَ بَيْضٌ”

Meâl: “Elini yenine sok da hiçbir organik bozukluk sonucu olmaksızın bir başka mucize olarak ak bir parıltı ile geri çıksın.”⁶⁶

“وَنَزَعَ يَدَهُ فَإِذَا هِيَ بَيْضَاءُ لِلنَّاطِرِينَ”

Meâl: “Ve elini yeninin altından çıkardı; bakanlar, onun ak bir parıltı saçtığını gördüler.”⁶⁷

“وَأَدْخَلَ يَدَكَ فِي جَيْبِكَ تَخْرُجُ بَيْضَاءً مِنْ غَيْرِ سُوءٍ”

Meâl: “Elini yenine sok. Dışarı çıkardığında, hiçbir hastalık belirtisi olmaksızın, ak bir parıltı saçacaktır.”⁶⁸

“أَسْلُكُ يَدَكَ فِي جَيْبِكَ تَخْرُجُ بَيْضَاءً مِنْ غَيْرِ سُوءٍ”

Meâl: “Elini koynuna sok, kusursuz olarak bembeyaz çıksın.”⁶⁹

“أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ ثَمَرَاتٍ مُّخْتَلِفًا أَلْوَانُهَا وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌ بَيْضٌ وَحُمْرٌ مُّخْتَلِفٌ أَلْوَانُهَا وَغَرَابِيبُ

سُودٌ”

Meâl: “Allah’ın gökten su indirdiğini görmüyor musun? O su aracılığı ile türlü türlü renkte meyveler yetiştirdik. Dağlarda beyaz, kırmızı, koyu siyah değişik renklerde yollar, patikalar açtık.”⁷⁰

⁶¹ el-Fâtır 35/28.

⁶² ez-Züimer 39/60.

⁶³ ez-Zuhruf, 43/17.

⁶⁴ el-‘Arâf 7/108.

⁶⁵ Yûsuf 12/84.

⁶⁶ Tâhâ 20/22.

⁶⁷ eş-Şu‘arâ 26/33.

⁶⁸ en-Neml 27/12.

⁶⁹ el-Kasas 28/32.

⁷⁰ el-Fâtır 25/27.

“وَمِنَ النَّاسِ وَالذَّوَابِ وَالْأَنْعَامِ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ كَذَلِكَ”

Meâl: “Aynı şekilde, insanlardan, binek hayvanlarından ve eti yenen hayvanlardan da farklı tür ve renklerde olanlar var.”⁷¹

“بَيْضَاءَ لَدَى الشَّارِبِينَ”

Meâl: “Berrak, içenlere lezzet veren bir içki.”⁷²

“كَأَنَّ بَيْضَ مَكْنُونٍ”

Meâl: “Saklı yumurtalar gibi bembeyaz eşler.”⁷³

Kur'an-ı Kerîm'de 'mavi' 'رُفَا' şeklinde sadece 1 yerde geçer:

“يَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ وَنَحْشُرُ الْمُجْرِمِينَ يَوْمَئِذٍ زُرْقًا”

Meâl: “Sur'a üflendiği gün, o gün günahkârları korkudan ağarmış gözlerle bir araya toplarız.”⁷⁴ Burada “Zurka” kelimesi ile günahkârların hâli tasvir edilmektedir.

Kur'an-ı Kerîm'de 'kırmızı' sadece 1 yerde geçmektedir:

“وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌ بَيْضٌ وَحُمْرٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهَا وَغَرَابِيبُ سُودٌ”

Meâl: “...Dağlarda beyaz, kırmızı, koyu siyah çeşitli renklerde yolların yanı sıra patikalar açtık.”⁷⁵

Kur'an-ı Kerîm'de 'sarı' 'صَفْرَاءُ' şeklinde 1 kere, 'مُصْفَرًّا' şeklinde ise 3 kere geçmektedir:

“وَلَيْنَ أَرْسَلْنَا رِيحًا فَرَأَوْهُ مُصْفَرًّا لَظَلُّوا مِنْ بَعْدِهِ يَكْفُرُونَ”

Meâl: “And olsun bir rüzgâr göndersek de ekini sararmış görseler, hemen nankörlüğe başlarlar.”⁷⁶

“ثُمَّ يُخْرِجُ بِهِ زُرْعًا مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهُ ثُمَّ يَهيجُ فَاتْرِبُهُ مُصْفَرًّا ثُمَّ يَجْعَلُهُ حُطَامًا”

Meâl: “... sonra onunla farklı renklerde ekinler yetiştirenin “o” olduğunu görmüyor musun? Peşinden ekin kurur ve onu sararmış görürsün ...”⁷⁷

Bu üç âyette görüldüğü üzere 'sarı' rengi, insanoğluna içinde yaşadığı hayatın, dünya hayatının, geçici olduğunu hatırlatmaktadır.

Kur'an-ı Kerîm'de 'yeşil' 8 yerde “خَضْرَى” lafzıyla ifade edilmiştir:

“...فَأَخْرَجْنَا مِنْهُ خَضْرًا نُخْرِجُ مِنْهُ حَبًّا مُتَرَاكِبًا ...”

Meâl: “... her bitkiden yeşil filiz çıkardık, bu yeşil filizin taneleri üst üste binmiş başaklardır...”⁷⁸

“...يَأْكُلِينَ سَعْيَ عَجَافٍ وَسَعْيَ سُئَلَاتٍ خَضْرَى وَأَخْرَ يَابِسَاتٍ ...”

Meâl: “... yedi zayıf ineğin yedi semiz ineği yediğini, bunun yanı sıra yedi yeşil ve bir o kadar da kuru başak gördüm ...”⁷⁹

⁷¹ el-Fâtır 25/28.

⁷² es-Saffât 37/46.

⁷³ es-Saffât 37/49.

⁷⁴ Tâhâ 20/102.

⁷⁵ el-Fâtır 35/27.

⁷⁶ er-Rûm 30/51.

⁷⁷ ez-Züimer 39/21.

⁷⁸ el-En'âm 6/99.

⁷⁹ Yûsuf 12/43.

“...يَا كَلْبُ سَبَّحَ عَجَافٌ وَسَبَّحَ سُنْبُلَاتٍ خَضِرٌ وَأَخْرَ يَابِسَاتٍ ...”

Meâl: “... yedi zayıf ineğin yediği yedi semiz ineğe ve yedi yeşil başak ile bir o kadar sayıdaki kuru başağı gördüm ...”⁸⁰

“...فَتَصْبِيحُ الْأَرْضِ مُخْضَرَةً ...”

Meâl: “...yeryüzünün yemyeşil olduğunu görmüyor musun?...”⁸¹

“...وَيَلْبَسُونَ ثِيَابًا خَضْرَاءَ مِنْ سُنْدُسٍ وَإِسْتَرْبِقٍ ...”

Meâl: “... orada ince ve kalın ipekten yeşil elbiseler giyinmiş olarak ...”⁸²

“الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ مِنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ نَارًا فَإِذَا أَنْتُمْ مِنْهُ تُوقِدُونَ”

Meâl: “O size yeşil ağaçtan ateş yaptı da siz ondan yakıyorsunuz.”⁸³

7. Hadislerde Renk Olgusu

Dinin ikinci kaynağı durumunda olan hadislerde renk ve renk çeşitlerinin önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Kur’an’ın hayata hayat katan can suyu olarak kabul ettiği sünnette⁸⁴ acaba Hz. Peygamber’in renklere karşı tutumunun ne olduğu, hangi renkleri daha çok sevdiği, renkleri sembolik anlamda kullanıp kullanmadığı meselesine gelelim: Renkler hadislerde, kimi zaman bir gerçeği anlatmak için kullanılmış, bazen varlıkların tanıtıcı ya da ayırt edici bir özelliğini aktarmak için kullanılmış, kimi zaman da renkler arasından birinin tercih edildiğini göstermek için kullanılmıştır. Bu duruma birkaç örnek verilebilir:

Bir hadisinde sarı renge boyanmış elbiseleri giymemeleri konusunda sahabeyi uyardığı⁸⁵ diğer bir hadiste Hz. Peygamber’in sarı renge boyanmış elbiseyi giymediği⁸⁶, bazen de tam tersini yaptığı⁸⁷ zikredilmiştir.

Hz. Peygamber, “Ben, kırmızı ve siyah (insan ve cinler ya da Arap ve Acemler) herkese peygamber olarak gönderildim.”⁸⁸ diyerek evrensel risaletini ifade için renkleri kullanmıştır.

“بياض” gibi ifadelerle anlatılan beyaz renk, türevleri ile birlikte birçok hadiste geçmektedir: “Kârî’nin (Kur’an okuyucusu) beyaz elbiseli olanını daha çok severim.”⁸⁹ hadisi buna bir örnektir.

⁸⁰ Yûsuf 12/46.

⁸¹ el-Hacc 22/63.

⁸² el-Kehf 18/31.

⁸³ Yâsîn 30/80.

⁸⁴ Hayri Kırbaçoğlu, *İslam Düşüncesinde Sünnet* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 1996), 302.

⁸⁵ Mâlik b. Enes, *el-Muvatta’*, thk. Muhammed Mustafa el’Azamî (Abu Dabî: Müessesetü Zayed b. Sultan Âl Neheyân li’Amâli el-Hayriyye ve’l-İnsâniyye, 2004), 3/468, (No. 1160).

⁸⁶ Müslim b. Haccâc, *el-Müsned es-Sahîh el-Muhtasar*, thk. Muhammed Fuâd ‘Abdu’l-Bâkî (Beyrût: Dâru İhyâ-i et-Turâs el-‘Arabî, trz.), 3/1647 (No. 2077).

⁸⁷ İbn Mâce, *Sünen-i İbn Mâce*, thk. Muhammed Fuâd el-Bâkî (Halep: Dâru İhyâ el-Kütüb el-‘Arabiyye), 2/1148, (No. 3467).

⁸⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, thk. Şuayb el-Arnaûti - Adil Mürşid v.dğr. (Müessesetü’r-Risale, 2001), 22/165 (No.14263)

⁸⁹ Mâlik b. Enes, *el-Muvatta’*, 1/67. 90.

Bir başka hadiste “Cehennem, bin yıl kızdırıldı, bembeyaz oldu. Bin yıl daha kızdırıldı kıpkırmızı oldu. Bin yıl daha kızdırıldı kapkara oldu. Şimdi, gece gibi kapkara/ karanlıktır,”⁹⁰ diyerek cehennemnin durumunun ne kadar çetin olacağını ifade etmiştir.

Bir diğer hadiste ise “Allah yolunda yaralanan hiçbir yaralı yoktur ki kıyamet günü, yarası kanıyor olarak gelmiş olmasın; bu kan, kırmızı renginde, kokusu da misk kokusundadır,”⁹¹ diyerek Allah yolunda yaralanan kimselerin ahiretteki durumlarının nasıl olacağı konusunda bahsetmiştir.

Hadislerde “ازرق” şeklinde tek kalıpta geçen ve o dönemin Bizansı (Sahibu’r-Rûm) için mavi soy⁹² ifadesi kullanmıştır. Ebu Hureyre (r.a.) kabirdeki sorgu meleklerinin özelliklerini ifade ederken Hz. Peygamber’in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: “Kul öldüğünde ona siyah ve mavi gözlü iki melek gelir. Birinin adı Münker, diğerinin adı ise Nekir’dir.”⁹³

Diğer bir hadiste, insanların fiziki ve ayırt edici özellikleri hakkında şöyle denilmiştir: “Yüce Allah Âdem (as.)’ı, yeryüzünün her tarafından aldırığı topraktan yarattı. Bu sebeple zürriyetinden siyah, beyaz, esmer, kırmızı renkte olanlar olduğu gibi, bazıları da bu renklerin arasındadır. (Tabiat/huy bakımından da) kimi yumuşak, kimi sert, bazıları kötü, bazıları da iyi olarak geldiler.”⁹⁴

Rivayetlerde Hz. Peygamber’in giyim kuşamla ilgili tercih ettiği ya da tavsiye ettiği renklere rastlayabilmekteyiz. Örneğin; “Beyaz renkli elbiseler giyiniz, çünkü elbiselerinizin hayırlısı beyaz olanlardır. Ölülerinizi de beyaz kefene sarınız,”⁹⁵ şeklinde buyurmuştur.

Ebû Rimse Rifâa et-Temîmî (r.a.) şöyle rivayet etmiştir: “Ben, Resûlullah’ı (s.a.v.) üzerinde iki yeşil elbise ile gördüm.”⁹⁶

Câbir’den gelen bir rivayette; “Mekke’nin fethedildiği gün Resûlullah (s.a.v), başında siyah bir sarıkle Mekke’ye girdi.”⁹⁷ bildirilmiştir.

Berâ b. Âzîb’den gelen bir nakil şöyledir: “Resûlullah (s.a.v), orta boylu idi. Ben onu kırmızı bir elbise içinde gördüm. Hayatımda Resûl-i Ekrem’den daha güzel hiçbir şey görmedim.”⁹⁸

Ebû Hureyre’den gelen bir hadise göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Kul bir hata yaptığı zaman kalbinde siyah bir leke meydana gelir. Eğer kişi o hatadan nefsini uzaklaştırır, af talep eder ve tövbede bulunursa kalbi cilalanarak leke silinir.”⁹⁹

⁹⁰ Abdullah b. Mübarek, *İbn Mübarek Zühed ve Rikâk*, thk. Habîbu’r-Rahmân el-‘Azamî (Beyrût: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye), 2/88.

⁹¹ Mâlik b. Enes, *el-Muvatta’*, 2/461 (No. 29).

⁹² Taberânî, *el-Mucemu’l-Kebîr*, thk, Hamdi b. Abdu’l-Mecîd es-Selefi (Kahire: Mektebetu İbn Teymiyye), 4/225, (No. 4198).

⁹³ Şeybânî, Ebû Bekir, *es-Sünne*, thk. Muhammed Nasıruddin el-Elbânî (Beyrût: el-Mektebet’ul-İslâmiyye, trz.) 2/416 (No. 864).

⁹⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 45/481 (No. 27488).

⁹⁵ Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, *Müsned Ebî Dâvûd et-Tayâlisî*, thk, Dr. Muhammed b. Abdulmuhsin et-Türkî (Mısır: Dâru Hicr, 1999), 2/216 (No. 936).

⁹⁶ Ebû Dâvûd, *Süneni Ebî Davud*, 4/52 (No. 4065).

⁹⁷ Malik b. Enes, *el-Muvatta*, 3/780 (No. 2001).

⁹⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 30/575 (No. 18613).

⁹⁹ Ebû Abdurrahmân el-Murûzî, *ez-Zühed ve er-Rikâk*, 1/504 (No. 1440).

Diğer bir hadiste yeşil rengin, Hz. Peygamber'in en çok sevdiği renklerden olduğu; yeşil renkli elbiseler giydiği; yeşil rengin bolluk, bereket, hayat, mutluluk, ümit ve sakinlik anlamlarını içerdiği¹⁰⁰ bildirilmiştir. Ayrıca Hz. Peygamber cennetin niteliklerinden söz ederken şöyle demiştir: “Cennette hurma ağaçlarının dalları yeşil zümrüttür. Budakları kırmızı altındır.”¹⁰¹

Toplumsal iletişimde önemli bir yeri olan renklerin, Hz. Peygamber'in kimi hâllerinde de belirleyici rol üstlendiği görülür. Hz. Peygamber'in, Hz. Aişe'ye olan sevgisini gösterme bakımından “Ey Pembe/Humeyra” diye nitelemesi bunun en güzel örneklerinden biridir.¹⁰²

Eşyanın birbirinden ayrılan noktalarını gösteren ışığın, dünyadaki canlılığın vazgeçilmez unsurlarından olduğu inkâr edilemez bir gerçekliktir. Işığın farklı farklı görüntüleri olarak kabul ettiğimiz renklerin insan hayatında çok önemli bir yer teşkil ettiği gerçeğini de incelemeye çalıştığımız hadisler aracılığı ile göstermeye çalıştık. Bu hadislerde de vurgulandığı gibi renkler, hayatı anlamlı hâle getiren unsurlar olarak karşımızda durmaktadır.

8. Tasavvufta Renk Olgusu

Tasavvufi anlayışta, renklerin manevi yönlerinin bulunduğu, anlamı farklı kılan güçlere sahip olduklarına inanılmaktadır. Kimi tarikatlar, manevi hayat ve aşkın olan değerleri renklerle simgelemiş ve bu konuda bir takım sistem ve düzenlemeler meydana getirmiştir. Örneğin Kübraviyye tarikatı, renk simgeciliğini oldukça geliştirmiştir. Ayrıca tasavvufta renk ve renksizlik deyimleri sıklıkla kullanılmıştır. Mesela, Hâtem-i A'sam, ölüm türlerini; Halvetîler de nefsin hâllerini renklerle ifade etmişlerdir.¹⁰³

Halvetîlerde nefsin mertebelerine ait renkler ‘nur’ olarak adlandırılmıştır: Nefsi Emmâre'nin mavi, Nefsi Levvâme'nin sarı, Nefsi Mülhime'nin kırmızı, Nefsi Mutmainne'nin siyah, Raziye'nin yeşil, Marziye'nin beyaz, Nefsi Kâmile yahut Safiye'nin renksizlik yahut bütün renkler¹⁰⁴ anlamına geldiği ya da renklere bu şekilde anlamlar yüklendiği ifade edilmiştir.

Tasavvuf nazariyesinde, insanda altı latifenin/inceliğin olduğu kabul edilir. Bu altı latifenin önüne altı renk konularak; “kalbin kırmızı, ruhun sarı, sırrın beyaz, hafî'nin siyah, ahfa'nın yeşil, nefsin ise gri” renkle ifade edildiği görülmektedir.¹⁰⁵

Mevlânâ Celâleddin er-Rûmî, “Manalar âleminde, o âlemin rengine boyanmak için eriyip gitmeliyim.” sözü ile rengin tasavvufta ne kadar önemli bir konuma sahip olduğunu ifade etmiştir.¹⁰⁶

¹⁰⁰ Şahiner, Necmettin, *Siyah ve Yeşil Kur'an'da Renk Sembolizmi* (İstanbul: İnsan Yayınları, 1999), 90.

¹⁰¹ et-Taberânî, *el-Mucemu'l-Kebîr*, 22/407.

¹⁰² Hâkim en-Nîsâbüri, *el-Mustedrak ale's-Sahihayn*, thk. Mustafa Abdulkadir 'Atâ (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990), 3/129; el-Aclûnî, İsmail b. Muhammed, *Keşfu'l-Hafâ ve Müzîlu'l-İlbâs AmmaştHERE mine'l-Ehâdis 'alâ Elsineti'n-Nâs*, thk. Muhammed Abdulaziz el-Hâlidî (Lübnan: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1988) II/ 332-333.

¹⁰³ Ali Yıldırım, “Renk Simgeciliği ve Şeyh Galib'in Üç Rengi”, *Milli Folklor Dergisi*, 72, 2006, 129-140.

¹⁰⁴ Rahmi Serin, *İslam Tasavvufunda Halvetilik ve Halvetiler* (İstanbul: Petek Yay., 1999), 59.

¹⁰⁵ Abdullah Eren, “Bâkî Divanında Kırmızı Renk”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 37, 2008, 31-68, 3.

¹⁰⁶ Ali Yıldırım, “Renk Simgeciliği”, 4.

Yunus da boyanmanın en güzel şeklinin Allah'ın boyasıyla boyanmak olduğunu, "Boyandım rengine solmazım gayrı."¹⁰⁷ sözü ile veciz bir şekilde dile getirmiştir.

9. Araplarda Genel Anlamda Renkler

Tarihin her döneminde çeşitli devletlerin, dinî ve siyasi grupların farklı renklerden oluşmuş, kendilerine ait bayrakları olduğu gibi askerî, mülki ve ruhani rütbe ve sınıfların da farklı renklerde sembollerinin bulunduğu bilinmektedir.¹⁰⁸

Van Vloten'e göre Emevi yönetimine karşı daha ilk dönemlerde meydana gelen dinî içerikli isyanlarda siyah renk öne çıkmış, 'beyaz' renk ise Emevî yönetimini ve taraftarlarını temsil etmiştir. Abbasiler iktidara gelince de beyaz rengin yerine, siyah rengi simge olarak kabul etmişlerdir.¹⁰⁹ Hz. Peygamber'in dönemindeki üç sancaktan birinin, siyah renkli olanının, Hz. Abbas'a verilmiş olması sebebiyle bu rengin Abbasi'lerin sembolüne dönüşmüş olması muhtemeldir. Daha sonra bu siyah renk, Abbasi hareketinin bir simgesi olmakla beraber halifelerin, vezirlerin ve taşradaki idarecilerin giyimlerinde de siyah renge ağırlık verdikleri görülmüştür. Bu giysilerin "Müsevedde", "Râyâtü's-Sûd" gibi unvanlarla anılmaları o dönemin önemli hadiselerindedir.¹¹⁰

Günümüz Arap bayraklarında genel olarak renklerin siyah, beyaz, yeşil ve kırmızı şeklinde olmasının İslam tarihindeki olaylarla ilişkili olduğu açıktır. Bu çerçevede 'yeşilin' Ehl-i Beyt ve Fatimîleri simgelediği, 'kırmızının' Haşimî ve Arap isyanlarını temsil ettiği kabul edilmektedir.¹¹¹

Sonuç

Evrenin sahip olduğu bu renk sisteminin rastlantı sonucu meydana geldiği iddia edilemez. Nasıl ki her türlü disiplin bir sisteme, uyuma, tasarıma, planlayıcı ve düzenleyiciye ihtiyaç duyuyorsa evrenin renkleri de aynı disiplin içinde değerlendirilmelidir. İşte vahyin indiği Arap cahiliyesinde kendini, o toplumun diliyle anlatan yüce Yaratıcı aynı zamanda o kültürün kodlarını da kullanarak -örneğin renklerle de- kendini ifade etmiştir. İşte bu gücün efendisi (Allah c.c.) üstün bilgisi ile çevreyi, canlının kendisini ve de kullandığı sistemleri sarıp kuşatmıştır.

Arap-İslam tarihi ve kültüründe, renklere çeşitli anlamlar yüklendiği, renklerin simgesel bir olgu olarak ele alındığı, özellikle bağımsızlık simgesi unsurlarda kullanıldığı bizim bu çalışmamızda da işaret edilmiştir. Ancak o dönem Araplarını, çevrelerinde bulunan ve kendileriyle ticaret yapan diğer kabile ve milletlerden bağımsız görmemiz de imkânsızdır. Renk konusunda onlardan etkilenmediklerini söylemek doğru olmayacaktır. Bu çalışmamızda hem Hz. Peygamber'in dilinde renklerin nasıl anlam kazandığı ve hem de bu an-

¹⁰⁷ Abdülmecit Okçu, "Kur'an'da Renkler", *A.Ü. İlahiyat Fak. Dergisi*, 28, 2007, 136.

¹⁰⁸ Şerafeddin Yaltkaya, "Tarihte Renk", *Türkiyat Mecmuası*, C.VII, 1942, 41-47.

¹⁰⁹ Gerlof Van Vloten, *Emevî Devrinde Arap Hâkimiyeti*, Şia ve Mesih Akideleri Üzerine, çev. Mehmed S. Hatiboğlu (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 1986), 75.

¹¹⁰ İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ, *el-Bidâye ven'-Nihaye*, thk, Alî Şîrî (Dârü İhyâi et-Turâsi'l-Arabî, 1988), 6/277.

¹¹¹ İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ, *el-Bidâye ven'-Nihaye*, 9/281.

lamin Arap kültür yapısının renklere yüklediği anlam çeşitliliği ile nasıl paralellik içerisinde olduğu ortaya konmaya çalışılmıştır. Hz. Peygamber'in, renklerin düz anlamlarının yanı sıra mecazi anlamlarını da kullandığını, özellikle folklorik açıdan ele aldığımızda giyim tarzında beyaz ve yeşil renklerin favori renkler olduğunu, Müslümanlara beyaz renkli elbiseler giymeleri konusunda tavsiyede bulunduğunu, farklı yer ve zamanlarda, değişik renk ve tasarımda elbiseler de giydiğini siyer ve hadis bilgilerinden bir gerçeklik olarak öğrenebiliyoruz.

Konuyla ilgili rivayetleri bir arada değerlendirildiğimizde, görünürde anlamca birbirlerine tersmiş gibi gelebilmektedir. Oysa Hz. Peygamber'in (s.a.v.) renkler konusundaki farklı söz ve uygulamalarının nedeninin rengin çağrıştırdığı simgelerle doğrudan bağlantılı olmasıdır. Savaşlarda heybetin, asalet ve gücün sembolü olarak siyah renk kullanılmış, renkler içerisinde kırmızı, belki zarafetlerinden dolayı, kadınlar için uygun görülmiştir. Sarı rengin sünnette eleştirilmiş olmasının sebebi, sarı giyenin insanlar arasında kolay fark edilmesi olabilir. Yeşil rengin cennetin fonu olarak değerlendirilmesi sadece hadislerin değil aynı zamanda Kur'an-ı Kerim'in de konusuna girmektedir. Hz. Peygamber'in bazı renkleri erkekler için hoş görmediği ve özellikle bir kısım renkleri bayanlara tavsiye ettiği hadisleri dikkate aldığımızda, bu hadislerde renklerin insan kişiliği üzerindeki etkilerine ve kadın ile erkeğin sosyo-psikolojik yapılarının farklılığına işaret edilmiş olduğunu görebiliriz. Toplum içinde yer almış olan siyasi, fikrî ya da dinî oluşumların kendilerini anlamlandırmaları ve göstermeleri için sözlü ya da simgesel ifadelere ihtiyaç duydukları tarihî bir gerçekliktir. Bu çerçevede renkler, sosyal hayatın içinde, kendilerine yüklenen anlamlarla, daima işlevsel olarak hayatın bir parçası olmayı başarmışlardır.

Etik Beyan / Ethical Statement

Yazar / Author

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur / *It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.*

Hasan Selim Kiroğlu

Kaynakça

- Abdurrahman el-Mustavî. *Dîvânü İmrûu'l-Kays*. Beyrut: Dâru'l-Me'ârif, 2012.
- Abdullah b. Mübarek, Ebû Abdurrahman b. Vâdih el-Hanzalî. *İbn Mübarek Zühd ve Rikâk*. Thk. Habîbu'r-Rahman el-'Azamî. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, trz.
- Artun, Erman. *Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2005.
- Çağan, Mehmet. *Sizin Renkleriniz*. İstanbul: Bir Harf Yayınları, 2005.
- Çelik, Beşir. *Kur'an-ı Kerim'deki Renkler ve Renk İfade eden Kelimelerin Tahlili*. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Ebû Abdullah Muhammed b. Muhammed Hâkim en-Nisâbü'rî. *el-Mustedrak ale's-Sahihayn*. Thk. Mustafa Abdulkadir 'Atâ. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. Dâvûd b. el-Cârûd et-Tayâlisî el-Basrî. *Müsned Ebî Dâvûd et-Tayâlisî*. Thk. Dr. Muhammed b. Abdulmuhsin et-Türkî. Mısır: Dâru Hicr, 1999.

- Ebû Nüvâs, el-Hasen b. Hâni' b. Abdilevvel el-Hakemî. *Dîvan*, Beyrut: Dâru'r-Râtib el-Camia, 2008.
- Ebû Nüvâs, el-Hasen b. Hâni' b. Abdilevvel el-Hakemî. *Dîvânu Ebî Nuvâs bi Rivâyeti es-Sûlî*. Thk. Behçet Abdulğaffar el-Hadîsî. Abu Dabi: Darü'l-Kütübi'l-Vataniyye Hey'etu Abu Dabi li's-Sekafe ve't-Türas, 2010.
- Ebu'l-Fidâ, İsmâîl b. Ömer b. Kesir el-Kuraşî el-Basrî ed-Dimaşkı. *el-Bidâye ven'-Nihaye*. Thk. Alî Şîrî. Beyrut: Dâru İhyâi et-Turâsi'l-Arabî, 1988.
- Ebu'l-Fidâ, İsmâîl b. Ömer b. Kesir el-Kuraşî el-Basrî ed-Dimaşkı. *el-Bidâye ven'-Nihaye*. Thk. Abdullah b. Abdu'l-Muhsin et-Türkî. Beyrut: Dâru Hicri li't-hicri'a ven'Neşr, 1997.
- Ebussud Efendi. *İrşadu'l-Aklî's Selim ilâ Mezâyâ Kitâbi'l-Kerîm*. İstanbul: Boğaziçi Yay., 2006.
- el-Aclûnî, İsmail b. Muhammed. *Keşfu'l-Hafâ ve Müzîlu'l-İlbâs Ammaştehere mine'l-Ehâdis 'alâ Elsineti'n-Nâs*. Thk. Muhammed Abdulaziz el-Hâlidî. Lübnan: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- el-Ferâhidî, Halil b. Ahmed. *Kitâbu'l-'Ayn*. Thk. Dr. Abdulhamîd Hendâvî. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2003.
- el-Hatîb et-Tebrizî. *Şerhu Dîvâni Antera*. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1992.
- Emel Muhammed Abdulkadir Ebû Avn. *el-Levn ve Ab'âduhu fiş'şiri'l-Câhili*. Nablus:Necâh el-Vatanî Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2003.
- en-Nâbîga ez-Zübyânî. *Dîvân*. Thk. Ömer Fârûk et-Tabba'. Beyrut: Dâru'l-Kalem, tsz.
- en-Nîsâbü'rî, Müslim b. Haccâc Ebu'l-Hasen el-Kuşeyrî. *el-Müsned es-Sahîh el-Muhtasar*. Thk. Muhammed Fuâd 'Abdu'l-Bâkî. Beyrüt: Dâru İhyâ-i et-Turâs el-'Arabî. <https://doi.org/10.33420/marife.529589>
- et-Tabatabai, Muhammed Hüseyin. *El-Mizân Fî Tefsîr-il Kur'an*. Trc. Vahdettin İnce, İstanbul:Kevser Yayınevi, 1994
- et-Taberânî, Süleyman b. Ahmed b. Eyyüb b. Mutayr el-Lahmî eş-Şâmî, Ebu'l-Kâsım *el-Mucemu'l-Kebîr*. Thk. Hamdi b. Abdu'l-Mecîd es-Selefi. Kahire: Mektebetu İbn Teymiyye.
- et-Tâhir Ahmed ez-Zâvî. *Muhtâru's-Sihâh*. Tunus: Dâru'l-'Arabiyye li'l-Kütüb, tsz.
- Erbaş, Özlem. *Sanat Eğitiminde Renk ve Renk Öğretim Yöntemleri*. Eskişehir:Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanatta Yeterlilik Tezi, 1996. <https://doi.org/10.5152/rss.2019.0008>
- Eren, Abdullah. "Bâkî Divanında Kırmızı Renk", *A.Ü.Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. 37. (2008: 31-68). <https://doi.org/10.14222/turkiyat780>
- es-Sabuni, Muhammed Ali. *Safvetü't-Tefasir*. İstanbul: Yeni Şafak Gzt., Ensar Neşriyat, 1995.
- eş-Şeybânî, Ebû Abdullah Ahmed b. Hanbel b. Hilâl b. Esed. *Müsned*. Thk. Şuayb el-Arnaûti - Adil Mürşid v.dğr. Müessesetu'r-Risale, 2001.
- eş-Şeybânî, Ebû Bekir b. Âsım Ahmed b. Amr b. Dahhak b. Muhalled. *es-Sünne*. Thk. Muhammed Nasıruddin el-Elbânî. Beyrüt: el-Mektebet'ul-İslâmiyye.
- Goethe, Johann Wolfgang von. *Goethe's Theory of Colours*, ed. Charles Lock Eastlake. London:BLTC Press, 1840.
- Gündüzöz, Soner. "Kur'an'da Renklerin Büyülü Gücü (Semiotik bir inceleme)", *EKEV Dergisi*. 16. (2003:75).
- Gündüzöz, Soner. "Renk", *DİA*. İstanbul: İSAM Yayınları. 2007.
- İbn Cinnî, Ebü'l-Feth Osmân. *el-Hasâis*. Beyrut: Dâru'l-Hüda, tsz.
- İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvîni. *Sünen-i İbn Mâce*. Tthk. Muhammed Fuâd el-Bâkî. Halep: Dâru İhyâi el-Kütüb el-'Arabîyye).
- İbn Manzur, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn. *Lisânu'l-Arab*. Beyrut: Dâru's-Sadr. tzs.
- Karabaş, Seyfi. *Dede Korkut'ta Renkler*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1996.
- Karaman, İkramet. *Renklerin Dili ve Kültürümüzdeki Etkileri*. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1996.

- Kılıçoğlu, Sefa-Araz Nezihe-Devri Hakkı. “Renk”. *Meydan Larousse, Büyük Lügat ve Ansiklopedi*. İstanbul: Sabah Gazetesi. 1992.
- Kırbaçoğlu, Hayri. *İslam Düşüncesinde Sünnet*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 1996.
- Küçük, Salim. “Eski Türk Kültüründe Renk Kavramı”, *Bilig (Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi)*. 54. (2010:199).
- Kurtûbî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferah eL-Ensârî el-Hazrecî Şemsuddîn. *el-Câmi’ li’Ahkâm-i’l-Kur’âni (Tefsîru’l-Kurtûbî)*. Thk. Ahmed el-Berdûnî - İbrâhîm Atfîş. Kahire: Dâru’l-Küttübî’l-Mısıriyye, 1964.
- Lings, Martin. *Simge ve Kökenörnek Oluşum Anlamı Üzerine*. Trc. Süleyman Sahra. Ankara: Hece Yayınları, 2003.
- Mâlik b. Enes b. Mâlik b. ‘Âmir el-‘Asbahî el-Medenî. *el-Muvatta’*. Thk. Muhammed Mustafa el’Azamî. Abu Dabî: Müessesu Zayed b. Sultan Âl Neheyân li’Amâlî el-Hayriyye ve’l-İnsâniyye, 2004.
- Mâlik b. Enes b. Mâlik b. ‘Âmir el-‘Asbahî el-Medenî. *el-Muvatta’*. Thk. Muhammed Fuâd Abdalbâkî. Beyrût: Dâru lhyâi et-Turâs el-Arabî.
- Nuhoğlu, Rana. *Renğin Tüketici Satışında Davranışlara Etkisi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Okçu, Abdülmecit. “Kur’an’da Renkler”, *A.Ü. İlahiyat Fak. Dergisi*. 28. (2007:136).
- Öztuna, Hacı Yakup. *Görsel İletişimde Temel Tasarım*. İstanbul: Tıbyan Yayıncılık, 2007.
- Per, Meral. *Resim-İş Öğretmenliği Öğrencilerinin Resimlerinde Tercih Ettikleri Renkler İle Kişilik Yapıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010. <https://doi.org/10.29157/etusbe.123>
- Saydam, Abdullah. *Osmanlı Medeniyeti Tarihi*. Trabzon: Derya Kitabevi, 1999.
- Saygın, Oğuz. *Renklerle İnsanları Tanıma Kılavuzu*. İstanbul: Hayat Yayınları, 2008.
- Serin, Rahmi. *İslam Tasavvufunda Halvetilik ve Halvetiler*. İstanbul: Petek Yayınları, 1999.
- Sezer, Sennur. *Renklerin ve Simgelerin Gücü*. İstanbul: Evrensel Kültür Yayınları, 1999.
- Sicistânî. Ebû Dâvûd Süleyman b. el-Eş’as b. İshâk b. Beşir b. Şeddâd b. Amr el-Ezdî. *Süneni Ebî Davud*. Thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid. Beyrût: el-Mektebet’l-Asriyye.
- Soygüder, Şebnem. “Renk ve Algı Psikolojisi”. *Fotoğrafya Dergisi*, 19, (Ocak 2007). <http://www.fotografya.gen.tr/TR,1708/renk-2.html> Erişim Tarihi: 24.04.2020.
- Süreyya, Cemal-Batur, Enis-Ural, Yalvaç-Akbulut, Erden-Taşkın Talat-Taşkın, Ayşe Gülbahar, Hülya-Varuy, Mustafa- Yaşın, Mehmet. *Büyük Ansiklopedi*. İstanbul: Milliyet Gazetesi. 1990.
- Şahiner, Necmettin. *Siyah ve Yeşil Kur’an’da Renk Sembolizmi*. İstanbul: İnsan Yayınları, 1999.
- Vloten, Gerlof Van. *Emevî Devrinde Arap Hâkimiyeti, Şia ve Mesih Akideleri Üzerine*. Trc. Mehmed S.Hatiboğlu. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay.,1986. https://doi.org/10.1501/ilhfak_0000000667
- Yaltkaya, Şerafeddin. “Tarihte Renk”, *Türkiyat Mecmuası*. 7. (1942:41-47).
- Yıldırım, Ali. “Renk Simgeçiliği ve Şeyh Galib’in Üç Rengi”, *Milli Folklor Dergisi*. 72. (2006:129-140).